

Sekta

angl.: sect, cult

něm. die Sekte

Pejorativní pojem, jímž většinová společnost označuje menšinovou náboženskou skupinu, pokud její učení, postoje či chování považuje za deviantní, popř. dokonce za nebezpečné. Vlivem angličtiny se k označení téhož v menší míře používá též pojem kult, příp. sousloví destruktivní (zhoubný) kult.

Pojem sekta pochází z latinského secta, slova, jež je zřejmě etymologicky odvozeno od slovesa sequi ve významu následovat. Původně patrně označoval skupinu, radikálně odloučenou od náboženského nebo filozofického společenství, na jehož základě vznikla, tím, že její členové neuznávají bezvýhradně autoritu původních institucí, ale **následováním vedoucích** vytvářejí instituci novou. Pojem se rozšířil v křesťanské **teologii** vlivem latinského překladu Bible a nabyl významu skupiny **oddělené od církve** kvůli nesprávnému učení (herezi), neoprávněnému nakládání se svátostmi či podléhání církevně neschválené autoritě¹. Tento význam bývá podepřen odvozováním pojmu sekta od latinského slovesa secare (ve významu sekát či v přeneseném významu oddělovat).

V důsledku rozdílů mezi původním (často většinovým) náboženským společenstvím (církví) a od něho oddělenou menšinou (sektou) se na začátku 20. století stal výraz sekta též **sociologickým pojmem**. Protikladnost ideálních typů „církve“ a „sekta“, zmíněná již německým politickým ekonomem a sociologem (náboženství) Maxem Weberem (1864-1920) a rozpracovaná německým protestantským teologem Ernstem Troeltschem (1865-1923) a mnoha dalšími, je od té doby jedním z hlavních témat **sociologie náboženství**. Na straně typu **církve** je popisován především kladný vztah ke společnosti, jejím institucím a hodnotám, postoj zahrnování příslušníků širokého sociálního, názorového i spirituálního spektra, pevná, často hierarchická struktura, příslušnost získaná obvykle pouhým narozením a řada dalších charakteristik. Sociologický typ **sekta** se naproti tomu vyznačuje především protestním postojem vůči stávajícímu duchovnímu životu společnosti i vůči jejím institucím a hodnotám.

¹ Příkladem mohou být valdenští ve 13. století: odmítáním přísahy, nauky o očistci, poutí, obrazů svatých apod. se protivili učení i praxi římské církve, působením svých cestujících kazatelů obcházeli církevní hierarchii a vlastním nakládáním se svátostmi eucharistie, smíření apod. nahrazovali činnost církevně ustanovených autorit – kněží.

Pro příslušnost k tomuto typu je (v první generaci) nutná **konverze**². Typ sekta je obvykle atraktivní pouze pro určitý výsek společnosti, je charakterizován rovnostářskou, „bratrskou“ strukturou, z níž obyčejně vystupuje pouze postava vedoucího a která je v protikladu k sociální stratifikaci společnosti, dále např. postojem výlučnosti vzhledem k této společnosti, někdy i radikálním oddělením od ní apod.

Důsledky protestních postojů příslušníků sekt a příčiny konverze do těchto protestních náboženských skupin se pochopitelně staly předmětem zájmu **psychologie**. Protestní naladění a jím způsobené nestabilní společenské postavení sekty mohou posilovat **roli vůdce** a napomáhat vytvoření totalitní mocenské struktury v sektě, pocit ohrožení členů se může projevit např. fundamentalistickým postojem k náboženské tradici, entusiastickou misíí apod. Další okruh zájmu psychologie o sekty se týká **konverze**. Vzrůstal zvláště od 60. let 20. století v souvislosti s novou vlnou religiozity, která zasáhla především mladé dospělé příslušníky západní kultury (viz heslo spiritualita v psychologii). V této vzrušené atmosféře byla jejich častá a radikální konverze do sekt vysvětlována hypotézou tzv. **vymývání mozku** (brainwashing)³. Předpokládalo se, že sekty používají jakousi velmi účinnou, ne-li neodolatelnou metodu ovlivňování, již může kdokoli „padnout za oběť“. Metaforický výraz „vymývání mozku“ byl ale na přelomu 80. a 90. let 20. století v odborných kruzích definitivně odmítnut. Je totiž zřetelné, že i překvapivá konverze, spojená s radikální změnou životního stylu, může být vysvětlena zákonitostmi **sociálního vlivu**, platnými i v jiných společenských situacích.

Pojem sekta v teologickém, sociologickém i psychologickém kontextu jasně ukazuje k jeho **společnému významovému jádru**: jedná se pojem, jímž je **z mocenské pozice většiny odmítnut protest náboženské menšiny proti většinovým normám**. Spojení s mocí a negativní konotace tohoto pojmu zpochybňují jeho vhodnost pro oblast vědy. Stále více teologů, sociologů i psychologů proto dává v popise protestních neetablovaných náboženských skupin přednost neutrálním pojmům. Zdá se, že téměř všeobecného souhlasu dosáhl pojem **nové náboženské hnutí** (new religious movement, neue religiöse Bewegung). Pojem sekta je odstraněn ze současného odborného **popisu** náboženských skupin a víry či chování

² Konverzí (obrácením) rozumíme buď změnu náboženství (např. od křesťanství k buddhismu), nebo změnu konfesní příslušnosti (např. od protestantismu ke katolicismu), někdy i zásadní změnu náboženského prožívání (od lhostejného k intenzivnímu náboženskému životu).

³ Pojem „vymývání mozku“ (používaný v uvozovkách) a synonymní výraz „reforma myšlení“ uvedl do společenských věd americký psychiatr Robert Jay Lifton (nar. 1926) prostřednictvím knihy *Reforma myšlení a psychologie totalitarismu* (1961) o převýchově zajatých Američanů čínskými komunisty. Jako „reforma myšlení“ popisuje způsob, jímž byli američtí vojáci, zajatí v korejské válce, přivedeni k náhlé změně názorů, k oddanosti komunistickým myšlenkám a k přiznání vymyšlených válečných zločinů.

jejich příslušníků. Svůj význam si zachovává jako výraz negativního **vztahu** společnosti vůči některým novým náboženským hnutím.

Negativní vztah může být kromě jiného způsoben tím, že nové hnutí se ve snaze o získání a udržení konvertitů v některých případech uchyluje k **psychické manipulaci**. Jako manipulativní se obvykle označují takové taktiky **sociálního ovlivňování**, které vedou ke konformitě a poslušnosti jednotlivce a k jeho bezvýhradnému ztotožnění s přesvědčeními, postoji, cíli a metodami skupiny. Pro příklad psychické manipulace v oblasti nových náboženských hnutí je možné uvést Scientologickou církev⁴: při náboru pomocí nestandardizovaného „testu osobnosti“ (tzv. Oxfordského testu schopností) je v prostředí Dianetického centra potenciálnímu konvertitovi prostřednictvím lichotek i výhrůžek manipulováno jeho obrazem sebe sama. Tím je veden k účasti na navazující řadě kurzů a terapeutických sezení. Udržován v této sekvenci je pak kromě jiného také vyvoláváním a využíváním jevu, který je popisován jako syndrom **falešných vzpomínek**.

Příkladem silné sociální kontroly může být praxe, jež u svědků Jehovových podporuje dodržování příkazu zdržovat se krve. Ten zahrnuje i odmítání krevní transfúze. Jednotliví svědkové jsou nabádáni, aby oni i jejich děti měli pro případ mimořádné události u sebe kartu „Žádnou krev“ s notářsky ověřeným prohlášením o nesouhlasu s krevní transfúzí. Náboženské časopisy přinášejí v krátkých intervalech příběhy dospělých i dětí, kteří dali přednost smrti před transfúzí krve⁵. Ve společenství svědků je známo, že nevyhnutelným důsledkem dobrovolného přijetí krve je tzv. odnětí pospolitosti s ostatními, což pro potrestaného znamená přerušování veškerých sociálních vazeb se svědky a náboženské zavržení pro tento život i pro věčnost.

Psychická manipulace a silná sociální kontrola v některých nových náboženských hnutích způsobuje, že jejich příslušníci jsou očima většinové společnosti viděni jako **závislí**. Náboženské prostředí totiž svým zájmem o absolutní **hodnoty** i o **tajemství** značně omezuje možnosti jednotlivce manipulaci a sociální kontrolu reflektovat. Přesvědčení veřejnosti o závislosti jednotlivců na některých nových náboženských hnutích je posilováno krajními

⁴ Scientologie je podle jejího zakladatele L. Ron Hubbarda a jeho následovníků „užitá náboženská filozofie a technologie, která řeší problémy ducha, života a myšlení“ a dianetika (z řeckého *dia* skrze a *nous* duše) je „systém pro analýzu, řízení a rozvoj lidského myšlení“. Americký spisovatel sci-fi literatury Lafayette Ronald Hubbard (1911-1986) napsal zakládající publikaci nového náboženského hnutí *Dianetika: moderní věda o duševním zdraví* v roce 1950.

⁵ Lékařské časopisy na druhou stranu uveřejňují způsoby, jakými lze víře Svědků vyhovět a zároveň zachovat jejich život či zdraví, což pravděpodobně svědčí o tom, že svědkové Jehovovi přestávají být vnímáni jako „sekta“.

případy násilí, jichž se výjimečně některá hnutí dopustí (např. Řád Chrámu slunce v letech 1994-1997 nebo Óm širikjó roku 1995). Ačkoli jsou tyto případy řídké, způsobují ve veřejnosti znepokojení a přispívají k odsouzení nových náboženských hnutí výrazem „sekty“. Je třeba zdůraznit, že uplatňování psychické manipulace a silná sociální kontrola nejsou ve společnosti nijak výjimečnými jevy. Zdá se, že relativní úspěch nových náboženských hnutí u konvertitů je dán především jejich **duchovními, sociálními a psychickými potřebami**. Často v protikladu k etablovaným náboženským skupinám nová náboženská hnutí umožňují intenzivní duchovní život a přístup k atraktivním náboženským zážitkům. Poskytují také vřelé lidské společenství s posláním, s nímž je možné se identifikovat, a bezvýhradné schválení jednotlivce skupinou pro něho významných lidí. Konvertita má možnost přijmout přehledný a bezrozporný obraz světa, a vyhnout se případné existenciální úzkosti a pochybnostem. Bohužel, některá hnutí neposkytují svým příslušníkům prostor pro jejich osobnostní a duchovní růst a udržují je pouze na úrovni uspokojování základních potřeb. To veřejnost opět vnímá jako „omezování“ jednotlivce a jako důkaz jeho „závislosti“ na „sektě“.

Značná část nových náboženských hnutí brzy zaniká. U těch, která se ukáží jako životaschopná, napětí s většinovou společností postupně slábne (tento jev můžeme nyní pozorovat u svědků Jehovových). „Sekta“ časem upouští od jednání, které společnost neschvaluje a odsuzuje, a společnost ji postupem času přijímá vstřícněji. Původní sekta se stává respektovanou součástí nábožensky pluralitní společnosti. V tomto procesu mizí i potřeba takovou náboženskou skupinu označovat pejorativním slovem „sekta“.

Konverze člověka do radikálního nového náboženského hnutí („sekty“) může znamenat značnou psychickou zátěž pro toho, kdo mu je (anebo předtím byl) blízký. Kvůli protestnímu zaměření takové náboženské skupiny a kvůli jejím odlišným hodnotám a často i odlišnému životnímu stylu bývá tato konverze považována za „nenávratný rozchod“, nebo dokonce za „krádež“ konvertity „sektou“. Pomoci v těchto situacích může duchovní **poradenství** (anebo přímo speciální poradenství v oblasti sekt a sektářství), které si klade za cíl nápravu a rozvíjení vztahu mezi těmi, které konverze do „sekty“ vzájemně odcizila. Tento typ poradenství se také věnuje těm, kdo náboženské hnutí opustili a v důsledku dobrovolného odchodu či nedobrovolného vyloučení pociťují duchovní, psychické nebo sociální obtíže.

Zdeněk Vojtíšek

Odkazy:

psychická manipulace; sociální kontrola, sociální vliv; konverze; vývoj osobnosti; vůdce;
duchovní vývoj; syndrom falešných vzpomínek
spiritualita v psychologii; pastorační poradenství; psychospirituální krize

Prameny:

Lužný, D.: *Nová náboženská hnutí*, Masarykova univerzita, Brno 1997.

Vojtíšek, Z.: *Encyklopedie náboženských směrů v České republice. Náboženství, církve, sekty, duchovní společenství*. Portál, Praha 2004.

Vojtíšek, Z.: *Pastorační poradenství v oblasti sekt a sektářství*, L. Marek, Brno 2005.

Vojtíšek, Z.: *Nová náboženská hnutí. Jak jim porozumět?* Alfa Publishing, Praha 2007.